

Ekklesia Amsterdam zondag 5 december 2021

Tijd van wachten

Kees Kok

1.

‘Neerdalen als dauw, als regen uit zware wolken, zal de gerechte’, zingt het oude Adventslied *Rorate coeli*. Die tekst past goed bij deze donkere en buiige tijden en bij de grote thema’s die in de liturgiën van Advent en Kerstmis vanouds aan de orde komen en die altijd actueel zijn: hoe wij van deze wereld steeds opnieuw een woestijn maken, waar van alles - mens dier en wat ooit is aangeplant - door uitroeiing wordt bedreigd.

In de eerste eeuwen van het christendom was Pasen het enige grote feest, met de veertigdaagse Vasten als voorbereidingstijd. Pas in de vierde eeuw, na de verheffing van het christendom tot staatsgodsdienst, werd in Rome de geboorte van Jezus vastgesteld op 25 december, de dag van de zonnewende. Hij werd de nieuwe *Sol Invictus*, de onoverwinnelijke zon, in plaats van de vergoddelijkte keizer. En om de status van dat feest te verhogen werd daar op den duur een steeds langere vastentijd aan verbonden, uiteindelijk ook veertig dagen, net als voor Pasen. En die liep van 11 november, Sint Maarten - dat nog steeds een soort klein carnaval is - tot 25 december - de zondagen niet meegeteld. Later is die weer gekrompen tot de huidige vier weken. Daarna volgde de kersttijd, van 25 december tot 2 februari, ook weer een cyclus van veertig dagen.

Het middelpunt van heel die periode is Kerstmis, de geboorte van Jezus. Maar dat middelpunt is de laatste eeuwen steeds meer alleen komen te staan en getransfigureerd in een universeel nostalgisch verjaardagsfeest, nog slechts vaag gelieerd aan een tweeduizend jaar geleden geboren kind, met een boom, cadeautjes en smakelijk eten. Advent speelt daarbij geen rol van betekenis.

Maar de oude, middeleeuwse liturgiën van de dagen voor en na 25 december vertellen ons waar het allemaal over ging: niet alleen over verwachting, de geboorte, de besnijdenis en de opdracht van Jezus, maar over de *context* daarvan: deze wereld en de rol van de mens daarin. De Schriftlezingen zitten vol bijbels-profetische en wereldpolitieke thema’s: de dreigende ondergang, het laatste oordeel met de daarmee verbonden morele vermaningen. Het is één groot getuigenis van het diep-menselijke messiaanse verlangen naar vrede en gerechtigheid, begeleid door soms koortsachtige visioenen, ontleend aan de Joodse Schrift, vooral aan de profeet Jesaja. Alles draait om de oproep aan de mens om eindelijk een voorbeeldig mens te worden zoals hij bedoeld is, als beeld van God, zoals de evangeliën over Jezus vertellen.

2.

Gelukkig is Jezus niet de enige voorbeeldmens, er zijn er talloze, in alle tijden, ver weg en dichtbij. Neem, bijvoorbeeld, de honderdjarige Maria Blommaart, onlangs geportretteerd in de honderdjarige *Volkscrant*. Maria is oud-verzetsstrijder, koerier, ze leverde voedselbonnen voor Joodse onderduikers, werd verraden en kwam in kamp Vught terecht. Toen ze vijfendertig jaar was, verongelukten haar beide ouders. Ze kreeg vijf kinderen van wie er één vroeg overleed en een ander, zoon Piet, in 1993 van de aardbodem verdween en nooit meer teruggekomen is. Ze wacht al bijna dertig jaar op hem. Maria woont nog op zichzelf en staat stevig en positief in het leven. Ze wandelt elke morgen, doet nog boodschappen met de auto, boetseert de ene mooie vaas na de andere, zwemt, doet aan yoga, klaverjast en vertelt op

scholen over haar verzetswerk. 'We moeten altijd de mens in de ander blijven zien,' is haar credo.

Soms sta je versteld van wat mensen allemaal aan leed kunnen doorstaan zonder mensenhaters te worden. Integendeel, ze hebben zo'n grote mensenkennis verworven dat ze zelfs de grootste ploerters en schenders nog als mensen blijven zien. Want hoe zou je ze anders moeten zien? Als het geen mensen zouden zijn, kun je ze ook niet ter verantwoording roepen voor hun misdaden tegen de menselijkheid.

Of neem de zussen Lien en Janny Brilleslijper. Het grote verhaal over hun wonderbare geestkracht en ongelooflijke doorzettingsvermogen wordt verteld in *'t Hooge Nest* van Roxane van Iperen. Hoe zij in de Gooise bossen een groot onderduikpension runden voor tientallen Joden, hoe zij na lange tijd toch verraden worden. Ze overleefden Auschwitz en Bergen-Belsen, en daar hebben ze, zelf op sterven na dood, de zusjes Anne en Margot Frank, die zij met alle middelen geprobeerd hadden in leven te houden, als laatste eer nog naar het massagraf gedragen.

En zo is deze wereld vol verhalen over goede, rechtschapen mensen. Je zou ze 'Adventsmensen' kunnen noemen, altijd in verwachting van betere tijden. Zij brengen toekomst teweeg door voluit, met de moed der hoop, te leven tegen de dood.

3.

Ook de bijbel staat vol met verhalen over Adventsmensen, heel vaak vrouwen, die in deze wereld doorgaans aan het kortste eind trekken, maar toch overeind blijven en toekomst baren. Hun levens, hun beproevingen en hun zeges worden in alle toonaarden verteld, en bezongen in grote liederen en psalmen bezongen: lied van Mirjam, van Debora, van Ester, van Judit, van Maria, et cetera.

'De bijbel is opgewassen tegen het ongeluk van de mens,' noteerde Elias Canetti ergens. Het is een realistisch boek. En dat heeft iets troostends voor ons die geneigd zijn te denken dat deze wereld er nog nooit zo verschrikkelijk aan toe is geweest als nu. Dat zet ook de coronacrisis een beetje in perspectief. Niet dat die daarmee minder erg wordt, maar om ervan te leren, en haar niet nog erger te maken door er haat en verdeeldheid mee te zaaien.

Wat dat bijbelse realisme ook uniek maakt, is dat het eigen volk daarin niet gespaard wordt. De profetische kritiek richt zich altijd in eerste instantie op de eigen machthebbers, voor die van andere volkeren wordt opgesomd. Een heel ander soort 'eigen volk eerst'. Zo spreekt Jesaja:

Wij allemaal hebben ons onrein gemaakt,
al onze gerechtigheid is geworden als een bezoedeld kleed.
Wij allemaal zijn als verwelkte bladeren,
onze ongerechtigheden als de wind dragen ons weg.

Maar waar komt in diezelfde bijbel dan toch altijd weer dat optimisme vandaan, die schitterende toekomstvisioenen over de goddelijke redding die ons 'van alzo hoge' tegemoet komt?

*Jij treedt mensen tegemoet die in vreugde / gerechtigheid doen en jouw wegen in acht nemen.
Dan zullen zij zien 'de mensenzoon die daar komt op een wolk'. De nacht loopt ten einde.*

Eerst komt de nacht, de verwoesting, maar dan:

Wanneer dit alles begint te geschieden,
richt u dan op, heft uw hoofden omhoog
want uw verlossing is dichtbij.

4.

Dus als alles om ons heen instort, als je stad, Jeruzalem of Rotterdam of Homs, met de grond gelijk gemaakt is; als het volk in ballingschap gedeporteerd, of naar de kampen; als jouw messias, als duizenden opstandelingen door de Romeinen zijn gekruisigd; als ontelbare oorlogen zijn gevoerd, zes miljoen uitgemoord - of, als alle gletsjers smelten en zeeën en temperaturen tot steeds hoger hoogten stijgen, als er weer een nieuwe variant van het virus opduikt; of als, wat god verhoede, die tanker voor de kust van Jemen ontploft en het leven daar nog uitzichtlozer wordt...

Als dat alles is geschied, of gaat geschieden, moeten we dan omhoog kijken, kop op naar de wolken en zien we daarop dan 'de mensenzoon' die komt bevrijden? Nee, ons is nog nooit zo'n *deus ex machina* verschenen. En in de oorlogslanden zien ze vooralsnog alleen straaljagers, bommenwerpers en drones aan het firmament opduiken. Zijn het dan slechts hallucinaties, illusies? Of hoop je, verwacht je, denk je echt dat...? Zoals de 'hij' dat denkt in het kleine lied uit *Uitgeleid*, die nieuwe compositie, gemaakt ter gelegenheid van zestig jaar Ekklesia Amsterdam.

'Je dacht dat deze wereld anders was
en je bent er altijd nog niet overheen
dat het gewoon deze wereld is,' zei ze tegen hem.
'Ik denk het nog steeds,' zei hij.

5.

Deze wereld anders? *De nacht is diep, de dagen leeg, / de mensen sterven en zijn niet gelukkig*, zegt een ander lied. Zo is het toch? Ook in dit gave land? Nog meer corona-doden, weer een halve lockdown, een gekooide, opstandige, depressieve jeugd. Ja, zo is het, maar er zijn ook 'zonnevlagen en vleugels van genezing', boosterprikken en onvermoeibaar verplegend personeel.

De nacht loopt ten einde, de lente komt. Jij treedt mensen tegemoet die in vreugde gerechtigheid doen en jouw wegen in acht nemen. Dat zijn hardnekkige adventsgeruchten. En het is altijd Advent, het hele jaar door, jaar in jaar uit. Eeuwige tijd van *verwachten*, niet van *afwachten* - tot corona is uitgewoed, of tot we een nieuwe regering hebben. Altijd, iedere dag opnieuw, kunnen we 'in vreugde gerechtigheid doen' en 'zijn wegen in acht nemen'. En we kunnen veel meer dan we denken om deze wereld een millimeter beter te maken. Voorbeeldmensen, Thoramensen, genoeg.

Dus zitten we niet bij de pakken neer, houden ons vast aan die oude visioenen die geschreven staan en blijven realistisch geloven in het onmogelijke. Wat zouden we anders moeten?